

การประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักการมีส่วนได้เสีย*

LIFE INSURANCE WITHOUT THE PRINCIPLE OF INSURABLE INTEREST

บุญญาดา จงละเอียด

Punyada Chongla-iad

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: punyada.cho@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

ตามกฎหมายประกันภัยไทยที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พบว่าสัญญาประกันภัยที่เกิดขึ้นตามมาตรา 861 นั้น และถ้าผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในเหตุที่ประกันภัยไว้ นั่นคือ ท่านว่ายอมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตรา 863 ด้วยกรณีจึงเป็นการตีกรอบจำกัดการทำนิติกรรมสัญญาในการทำประกันชีวิต ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการประกันชีวิตตามหลักส่วนได้เสีย ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิต นำเสนอต้นแบบการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสีย เพื่อหาหลักการทางกฎหมายในการขยายข้อจำกัดดังกล่าวเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันที่คนสนใจการทำประกันชีวิตกันมากขึ้น และเป็นการช่วยเหลือเยียวยาบุคคล ครอบครัว ในสังคมได้มากขึ้น ตามวัตถุประสงค์ของการประกันภัยคือ การช่วยเหลือชดเชยทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมรณะกรรมของสมาชิกในครอบครัว

ผลการศึกษาพบว่ากฎหมายของต่างประเทศได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหพันธ์รัฐมาเลเซีย เป็นต้น ได้นำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตมาใช้เพื่อขยายโอกาสในการทำประกันชีวิตบุคคลอื่นได้มากยิ่งขึ้น อันเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของการประกันชีวิตที่มากขึ้นในสังคม งานวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายประกันภัยที่นอกจากการใช้หลักส่วนได้เสียแล้วยังสามารถทำประกันชีวิตบุคคลอื่นได้ เพิ่มเติมขึ้นอีกเมื่อผู้เอาประกันภัยได้รับความยินยอมจากบุคคลผู้ถูกเอาประกันชีวิตนั้น

* Received 15 February 2021; Revised 23 March 2021; Accepted 23 April 2021

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ด้วยการเพิ่มเติมในมาตรา 863 เกี่ยวกับความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่น

คำสำคัญ: การประกันภัย, การประกันชีวิต, หลักการมีส่วนร่วมได้เสีย

Abstract

Pursuant to section 863 of Thai Civil and Commercial Code, a contract of insurance is not binding on the parties unless the assured has an interest in the event insured against. Such Thai insurance law limits the ability to be bound to the life insurance contract. Hence, this research aims to study and analyze 1). the problems and the obstacles of the life insurance according to the principle of the insurable interest 2). the information regarding the life insurance without the principle of the insurable interest and 3). the model of the life insurance without the principle of the insurable interest. The findings of the aforesaid purposes shall minimize such limitation, and modify the insurance law to become more suitable to the modern society which people are more interested in having the life insurance. This also enhance the capacity to remedy more individuals and families in the society, in accordance with the goal of the life insurance, to compensate for the damages caused by the decease of the family member.

According to the study, the principle of consent has been adopted in the insurance laws of various foreign nations, such as Japan, France, Malaysia, Federal Republic of Germany, and the Federation of Malaysia, in order to expand the opportunity to provide the life insurance, responding to the growing demand of the life insurance in the society. Therefore, the research proposes that there should be the amendment of the Civil and Commercial Code to include the principle of consent in Thai insurance law, so that despite the principle of the insurable interest, a person shall have the ability to be bound to the life insurance of others upon the attainment of the consent of such

person more when the insured receives the consent of the person insured in the Civil and Commercial Code. With the addition of section 863 on consent to insured another person's life insurance.

Keywords: Insurance, Life Insurance, Principle of Insurable Interest

บทนำ

การที่มนุษย์ต้องการความปลอดภัยตลอดภายในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และธุรกิจ มนุษย์จึงได้ค้นหาวิธีจำกัดการเสี่ยงภัยหรือการจัดการกับความเสี่ยงภัย (Method of Handling Risk) วิธีจำกัดความเสี่ยงภัยหรือการจัดการกับความเสี่ยงภัย อาจได้แก่วิธีการต่อไปนี้ วิธีจัดการกับความเสี่ยงภัยโดยบุคคลนั้นกระทำด้วยตนเองกับ การโอนความรับผิดชอบหรือโอนความเสี่ยงภัยและความสูญเสียให้ผู้อื่น เพื่อลดความสูญเสีย (The Loss may be Reduced) การสะสมเงินสำรอง เป็นการกันเงินจำนวนหนึ่งจากรายได้ทีละน้อยมาสะสมไว้ สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น วิธีการนี้ผู้ใช้ต้องมีรายได้มากพอที่จะกันเงินไว้เพื่อเหตุการณ์ในอนาคต สำหรับการโอนความรับผิดชอบหรือโอนความเสี่ยงภัยและความสูญเสียให้ผู้อื่น โดยลักษณะของการโอนความรับผิดชอบหรือโอนความเสี่ยงภัยและความสูญเสียไปให้ผู้อื่น (The Risk and The Loss may be Transferred) เป็นการกระจายความรับผิดชอบหรือช่วยกันบรรเทาภาระความรับผิดชอบในความสูญเสียที่คาดว่าจะเกิดขึ้นไปยังผู้อื่น เฉลี่ยมากน้อยตามแต่จะได้มีการตกลงกัน วิธีการหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับคือ การประกันภัย ซึ่งโดยเฉพาะในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นที่การประกันชีวิต เป็นสำคัญ (Colinvoux, Raoul, 1984)

การประกันชีวิต คือ สัญญาซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงจะใช้เงินจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือผู้สืบทายของเขา ในเมื่อผู้เอาประกันภัยหรือผู้ที่ถูกเอาประกันชีวิตไว้ได้ตายภายในเวลาหรือยังมีชีวิตอยู่จนถึงเวลาอันได้ตกลงกันกำหนดไว้ และในการนี้ผู้เอาประกันภัยตกลงส่งเบี้ยประกันภัย (จิตติ ดิงศภัทย์, 2539) ในธุรกิจประกันชีวิตลักษณะการประกันชีวิตอาจแบ่งรูปแบบต่าง ๆ (สิทธิโชค ศรีเจริญ, 2528) ได้แก่ การประกันชีวิตแบบตลอดชีพ การประกันชีวิตแบบกำหนดระยะเวลา การประกันชีวิตแบบสะสมทรัพย์ การประกันชีวิตแบบเงินได้ประจำหรือแบบบำนาญ

การกำหนดอัตราเบี้ยประกันชีวิตนั้น จะมีการนำหลักการและทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้และกำหนดเป็นสูตรในทางคณิตศาสตร์ประกันภัย เช่น ทฤษฎีความน่าจะเป็น กฎของการเฉลี่ย

ความเสี่ยงภัย กฎที่ถือจำนวนมาก เป็นต้น ถึงแม้เราจะไม่สามารถกำหนดวันตายของมนุษย์ได้ แต่ก็สามารถประมาณการได้ว่าจะมีการตายปีละเท่าใด ในการประกันชีวิตมีเครื่องมืออันหนึ่งที่นำมาใช้เรียกว่า “ตารางมรณะ” (Mortality Table) เพื่อใช้คำนวณเบี้ยประกันชีวิต ตารางมรณะเป็นสถิติการตายของคนในช่วงอายุต่าง ๆ แสดงถึงโอกาสของการเสียชีวิตของบุคคลในแต่ละช่วงอายุและเพศ เมื่อมีการตกลงทำสัญญาประกันชีวิตฝ่ายผู้รับประกันภัยก็จะทำการคำนวณอัตราค่าเบี้ยประกันและแจ้งให้ผู้เอาประกันภัยทราบเพื่อชำระต่อไป (Ivarmy, ER Hardy, 1983)

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าการทำประกันชีวิตนั้นมีประโยชน์ในด้านการคุ้มครองความสูญเสียแก่ชีวิต การทุพพลภาพ นอกจากนั้นยังเป็นประโยชน์ในการออมทรัพย์ อันมีลักษณะของการสะสมเงินด้วย เงินที่ชำระเป็นค่าเบี้ยประกันภัยส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งออกเพื่อเก็บสะสมไปเรื่อย ๆ ตามระยะเวลาอันเป็นเงื่อนไขที่ตกลงทำประกันภัยกันและยังสามารถนำออกมาใช้ได้ในช่วงอายุสัญญาประกันชีวิต เมื่อสัญญาประกันชีวิตนั้นเกิดมูลค่าขึ้นแล้วนอกจากนั้นการประกันชีวิตยังเป็นการลงทุนแฝงอยู่ด้วย เพราะเมื่อทำสัญญาประกันชีวิตไว้แล้วเมื่อครบกำหนดอายุสัญญาก็อาจได้รับเงินมากกว่าที่จ่ายไปเฉพาะสำหรับกรณีเป็นการประกันชีวิตที่มีเงื่อนไขในการจ่ายเงินปันผล การเกิดนิติสัมพันธ์ของสัญญาประกันภัย เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 861 มาตรา 889 และ มาตรา 863

มาตรา 861 บัญญัติว่า “อันว่าสัญญาประกันภัยนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งตกลงจะใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือใช้เงินจำนวนหนึ่งให้ในกรณีวินาศภัยหากมีขึ้น หรือในเหตุอย่างอื่นในอนาคตตั้งได้ระบุไว้ในสัญญา และในการนี้บุคคลอีกคนหนึ่งตกลงจะส่งเงินซึ่งเรียกว่าเบี้ยประกันภัย”

ลักษณะของสัญญาประกันชีวิตตามมาตรา 889 บัญญัติไว้ดังนี้

“มาตรา 889 ในสัญญาประกันชีวิตนั้น การใช้จำนวนเงินยอมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของบุคคลคนหนึ่ง”

เมื่อพิจารณาเนื้อความตามมาตรา 861 ประกอบกับมาตรา 889 ที่กล่าวมาแล้ว สัญญาประกันชีวิตมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เป็นสัญญาที่ผู้รับประกันตกลงจะใช้เงินจำนวนหนึ่งให้
2. การจ่ายเงินให้นั้นยอมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของบุคคล
3. ผู้เอาประกันภัยตกลงส่งเงินซึ่งเรียกว่าเบี้ยประกันภัยให้แก่ผู้รับประกันภัย

จากมาตรา 889 สัญญาประกันชีวิตคือ สัญญาซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัย หรือผู้มีสิทธิ ตามกฎหมาย โดยมีเงื่อนไขว่าผู้เอาประกันชีวิตตนเองหรือผู้ที่ถูกเอาประกันชีวิตตายภายในเวลาที่กำหนด หรือมีชีวิตอยู่จนถึงระยะเวลาที่กำหนดไว้ และผู้เอาประกันชีวิตตกลงจะส่งเงินซึ่งเรียกว่าเบี้ยประกันภัยให้กับผู้รับประกันภัยตามกำหนดระยะเวลา

คำว่า “อาศัยความทรงชีพ” คือ การอาศัยความมีชีวิตอยู่ของผู้เอาประกันภัยเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผู้รับประกันภัยจะใช้เงินให้แก่ผู้เอาประกันภัย ถ้าผู้เอาประกันภัยมีชีวิตอยู่ตามระยะเวลาที่กำหนดผู้รับประกันภัยก็จะใช้เงินให้แก่ผู้เอาประกันภัย (ธานี วรภัทร์, 2558)

คำว่า “อาศัยความมรณะ” คือ การอาศัยความตายของบุคคลเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผู้รับประกันภัยจะใช้เงินจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้รับประกันภัยหรือผู้มีสิทธิตามกฎหมาย (ธานี วรภัทร์, 2558)

นอกจากหลักเกณฑ์ตามสัญญาประกันภัยตามที่กล่าวมาแล้วในมาตรา 861 สัญญาประกันภัยจะมีผลสมบูรณ์ผูกพันคู่สัญญา ผู้เอาประกันภัยจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียในเหตุที่เอาประกันภัยด้วย รายละเอียดในเรื่องส่วนได้เสียในการประกันภัย บัญญัติไว้ในมาตรา 863 ดังจะกล่าวต่อไป

“มาตรา 863 อันสัญญาประกันภัยนั้น ถ้าผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในเหตุที่ประกันภัยไว้ นั้นไซ้ ท่านว่ายอมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างหนึ่งอย่างใด”

ที่มาของ “ส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันภัยได้” มีที่มาจากประเทศอังกฤษ ในศตวรรษที่ 18 ก่อนมีการบัญญัติหลักนี้เป็นลายลักษณ์อักษร (Parkington, Michael, 1975) สำหรับส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันชีวิต หมายถึง ความสัมพันธ์ตามกฎหมายระหว่างบุคคลซึ่งเป็นผู้เอาประกันและบุคคลซึ่งชีวิตเขาถูกเอาประกันภัยถ้าเสียชีวิตไปจะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่และหรือทางด้านเศรษฐกิจ

ในเรื่องส่วนได้เสียของการประกันชีวิต กฎหมายบัญญัติให้การทำประกันชีวิตบุคคลที่จะเป็นคู่สัญญาในฝ่ายของผู้เอาประกันชีวิตต้องมีส่วนได้เสียในชีวิตของผู้ที่ตนทำประกันชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการทำประกันชีวิตตนเองหรือทำประกันชีวิตบุคคลคนอื่นก็ตาม การที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีส่วนได้เสียในการทำประกันชีวิตก็เพื่อป้องกันมิให้เข้าลักษณะเป็นการพนันขั้นต่อ โดยอาศัยชีวิตของคนอื่นเป็นเครื่องมือในการเสี่ยงโชค และป้องกันมิให้เกิดการฆาตกรรมเพื่อมุ่งหวังเงินที่ทำประกันชีวิต (Ivamy, ER Hardy, 1979)

1. การประกันชีวิตตนเอง บุคคลทุกคนย่อมมีส่วนได้เสียในชีวิตของตนเองและอาจกำหนดจำนวนเงินที่ตนต้องการให้ผู้รับประกันจ่ายให้แก่ตนหรือแก่ผู้รับประโยชน์ได้โดยไม่จำกัดจำนวน

2. การประกันชีวิตบุคคลอื่น ผู้ที่จะทำประกันชีวิตบุคคลอื่นได้นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่ตนนำไปทำสัญญาประกันชีวิตนั้นถึงขนาดมีส่วนได้เสียตามกฎหมายในชีวิตของบุคคลนั้นด้วย ซึ่งการตายของบุคคลนั้นจะมีผลกับผู้ที่ทำประกันชีวิตให้ นั้นได้รับผลกระทบกระเทือนต่อชีวิตความเป็นอยู่หรือเศรษฐกิจ ส่วนได้เสียในชีวิตของผู้อื่นอาจพิจารณาจากความสัมพันธ์ทางครอบครัว กล่าวคือ

ก. สามีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ถือว่ามีส่วนได้เสียซึ่งกันและกัน สามารถที่จะทำประกันชีวิตซึ่งกันและกันได้ สำหรับสามีภรรยาที่มิชอบด้วยกฎหมายและคู่หมั้น มีความเห็นที่ยังไม่ยุติว่าน่าจะมีส่วนได้เสียในการทำประกันภัยหรือไม่เพียงใด

ข. บิดามารดากับบุตร ถือว่ามีส่วนได้เสียซึ่งกันและกันตามกฎหมาย

ค. ญาติ ตามกฎหมายไทยไม่มีบัญญัติไว้โดยตรงและยังไม่มีแนวคำพิพากษาฎีกา วินิจฉัยยังคงเป็นความเห็นทางกฎหมายว่าญาติมีส่วนได้เสียหรือไม่

นอกจากความสัมพันธ์ทางครอบครัวแล้วยังมีความสัมพันธ์ทางธุรกิจอีกด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางธุรกิจเกี่ยวกับส่วนได้เสียในการทำประกันชีวิตจะต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น นายจ้างลูกจ้าง ถือว่านายจ้างมีส่วนได้เสียในชีวิตของลูกจ้าง ลูกจ้างมีส่วนได้เสียในชีวิตของนายจ้าง เจ้าหนี้มีส่วนได้เสียในชีวิตของลูกหนี้ ลูกหนี้ไม่มีส่วนได้เสียที่จะเอาประกันชีวิตของเจ้าหนี้ ลูกหนี้ร่วมมีส่วนได้เสียในชีวิตซึ่งกันและกัน และผู้ถือหุ้นมีส่วนได้เสียในชีวิตซึ่งกันและกัน

ผลของการทำสัญญาประกันภัยโดยไม่มีส่วนได้เสีย ตามบัญญัติไว้ในมาตรา 863 คือ “ย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างหนึ่งอย่างใด” พิจารณาจากบทบัญญัตินี้จะเห็นว่าการมีส่วนได้เสียเป็นสาระสำคัญของการทำสัญญาประกันภัย ถ้าผู้ทำสัญญาประกันภัยฝ่ายผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในขณะที่เกิดสัญญา สัญญาประกันภัยย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาจะเรียกร้องสิ่งใดต่อกันโดยอาศัยสัญญาประกันภัยไม่ได้ โดยไม่คำนึงว่าคู่สัญญาจะรับรู้ถึงข้อความจริงดังกล่าวหรือไม่ ตามปกติคู่สัญญาก็ต้องคืนทรัพย์กันตามบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้หรืออาจเข้ากรณีเป็นการพนันชั้นต่อ ถ้ากรณีเข้าลักษณะเป็นการพนันชั้นต่อ ข้อเท็จจริงปรากฏว่าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายรู้ว่าผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนได้เสียมาแต่แรกแล้ว ย่อมเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการพนันชั้นต่อ ผลคือไม่มีสิทธิที่จะทวงเงินที่ส่งหรือใช้กันไปแล้วคืนได้ ตามมาตรา 853 ที่บัญญัติ

ว่า “สิ่งที่ได้ให้กับไปในการพนันหรือขั้นต่อก็จะทวงคืนไม่ได้” กรณีนี้นำบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้มาใช้ไม่ได้

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าหลักเรื่องการมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิต มีความสำคัญในผลผูกพันตามสัญญาประกันชีวิต และเป็นเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดหรือกรอบของการทำประกันชีวิต ทำให้จำกัดโอกาสในการทำนิติกรรมเกี่ยวกับการประกันชีวิตบุคคลอื่น ซึ่งทำให้หลายคนเสียประโยชน์ที่ต้องการความคุ้มครองในการประกันชีวิตให้กันในยุคปัจจุบัน เช่น ผู้ที่ใช้ชีวิตคู่เพศเดียวกัน ลูกพี่ลูกน้องที่มีได้เป็นพี่น้องกันตามสายโลหิต หรือความสัมพันธ์อื่นที่ไม่มีส่วนได้เสียในการประกันชีวิตอื่นๆ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการประกันชีวิตตามหลักส่วนได้เสีย
2. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิต
3. นำเสนอต้นแบบการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสีย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ทั้งที่เป็นชั้นปฐมภูมิ (Primary source) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการขึ้นทะเบียนผู้สละพหุชาติในประเทศไทย รวบรวมเอกสารกฎหมายต่างๆ เป็นส่วนสำคัญหรือเป็นส่วนหลักของการวิจัยครั้งนี้ โดยดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวกับหัวข้องานวิจัย ทั้งในและต่างประเทศ เกี่ยวกับการประกันชีวิตตามหลักการมีส่วนได้เสีย และหลักการประกันชีวิตอื่นๆ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยได้ผลการวิจัยดังนี้

- 1.จากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการประกันชีวิตตามหลักส่วนได้เสียพบว่า การประกันชีวิตเป็นการบรรเทาความสูญเสียด้านการเงินและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเสียชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ จึงเป็นเสมือนการช่วยทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านการเงินและเศรษฐกิจ ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนที่

เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งของการดำเนินชีวิตให้กับบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการเสียชีวิตของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (ซูฟงค์ กระแสร, 2555)

การที่กฎหมายประกันชีวิตของประเทศไทยใช้หลักการมีส่วนได้เสียเพียงหลักเดียวทำให้ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตของคนในสังคมและการช่วยเหลือเยียวยาจากการที่ได้รับผลจากการมรณะกรรมของสมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ ผู้ที่จะทำประกันชีวิตบุคคลอื่นได้นั้นจะต้องมีส่วนได้เสียตามกฎหมายในชีวิตของบุคคลนั้นด้วย ซึ่งการตายของบุคคลนั้นจะมีผลกับผู้ทำประกันชีวิตให้ผู้นั้นได้รับผลกระทบกระเทือนต่อชีวิตความเป็นอยู่หรือเศรษฐกิจ ส่วนได้เสียในชีวิตของผู้อื่นอาจพิจารณาจากความสัมพันธ์ทางครอบครัวที่กฎหมายรับรอง

หากพิจารณาจากแนวทางการปรับใช้กฎหมายจะพบว่า ความมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิตนั้น เน้นความสัมพันธ์ที่มีกฎหมายรองรับเป็นหลัก (Bobbyn, John F, 1981) กรณีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือตามความเป็นจริงการปรับใช้ก็ถือว่าไม่มีส่วนได้เสีย เช่น บุตรนอกกฎหมายของบิดา บิดาจะทำประกันชีวิตให้ไม่ได้ ถือว่าไม่มีส่วนได้เสีย หรือ กรณีคู่ชีวิตที่มีเพศสภาพเดียวกัน ไม่สามารถจดทะเบียนสมรสได้ตามกฎหมาย ก็ไม่สามารถทำประกันชีวิตให้กันและกันได้ ทั้งที่มีความสัมพันธ์ในทางความเป็นจริง การที่กฎหมายประกันภัยไทยใช้หลักส่วนได้เสียในการทำประกันชีวิตเพียงหลักเดียวจึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความเปลี่ยนแปลงของสังคม

กอบกับสังคมยุคใหม่เป็นสังคมที่มีภัยธรรมชาติ โรคระบาด สารเคมี สารปนเปื้อนต่างๆ ทำให้โอกาสในการเสียชีวิตของคนในสังคมมีมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ชัดเจนจากการเสียชีวิตของคนจากโรค มะเร็ง หัวใจ โรคระบาด เช่น โควิด-19 รวมตลอดถึงอุบัติเหตุต่างๆ ที่มีจำนวนมากขึ้น การประกันชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เข้ามาช่วยเหลือบรรเทาให้กับคนในสังคมในโลกยุคปัจจุบัน

2. ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิต พบว่า หลักการมีส่วนได้เสียเป็นหลักสำคัญในการประกันชีวิต แต่ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถใช้หลักการประกันชีวิตอื่นๆ ไปพร้อมๆ กันได้ เช่น หลักความยินยอมในการประกันชีวิต (Consent for making a life insurance contract) หมายความว่านอกเหนือจากการพิจารณาถึงความมีส่วนได้เสียแล้ว หากมีการตกลงยินยอมระหว่างผู้ถูกเอาประกันชีวิตกับผู้ทำประกันชีวิตให้อย่างถูกต้องชัดเจน เช่น ทำเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีการนำมารากกฎหมายและบังคับใช้แล้วในหลายๆ ประเทศ ซึ่งไม่พบรายงานหรือคดีการใช้การประกันชีวิตบุคคลอื่น

ด้วยหลักความยินยอมไปเพื่อการพนันขั้นต่อ หรือการขาดกรรมเพื่อต้องการเงินประกันแต่อย่างใด น่าจะเป็นผลมาจากผู้ที่จะให้ความยินยอมก็จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับผู้ที่จะมาทำประกันชีวิตให้ ว่ามีข้อเท็จจริงและเหตุผลประการใด

หลักความยินยอม หมายถึง ข้อตกลงหรือความตกลง การเห็นด้วย การอนุญาต การแสดงความพอใจ หรือการยินยอมตามกฎหมายหรือตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความยินยอมด้วยความสมัครใจ โดยบุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมาย หรือการให้ความยินยอมที่มีผลตามกฎหมาย (Henry Campbell, 1979) การขยายหลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิต สามารถทำได้ 2 แนวทาง คือ ทางแรก ยกเลิกหลักการมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิต แล้วใช้หลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นแทน แนวทางที่สอง คือ การใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิตบุคคลอื่นไปพร้อมกับการนำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นใช้ด้วย กล่าวคือใช้ทั้ง 2 หลักไปพร้อมๆ กัน สำหรับการนำมาใช้ในประเทศไทยควรมีรูปแบบแนวทางที่ 2 คือ การใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิตบุคคลอื่นไปพร้อมกับการนำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นใช้ด้วย กล่าวคือใช้ทั้ง 2 หลักไปพร้อมๆ กัน

3. นำเสนอต้นแบบการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสีย พบว่า กฎหมายประกันภัยในหลายประเทศได้บัญญัติให้การประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักการมีส่วนได้เสีย โดยใช้หลักความยินยอม หรือ กฎหมายของบางประเทศใช้ทั้งหลักการมีส่วนได้เสียและใช้หลักความยินยอม ประเทศที่ใช้หลักความยินยอม (Consent for making a life insurance contract) เช่น ญี่ปุ่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้น โดยต้องได้รับความยินยอมจากผู้ถูกเอาประกันชีวิต รูปแบบของความยินยอมต้องกระทำเป็นหนังสือ รวมตลอดถึงการระบุผู้รับประโยชน์หรือการเปลี่ยนแปลงผู้รับประโยชน์ ประเทศที่ใช้หลักความมีส่วนได้เสียควบคู่กับหลักความยินยอม เช่น สหรัฐอเมริกา ในรัฐนิวยอร์กและรัฐแคลิฟอร์เนีย สหพันธรัฐมาเลเซีย เป็นต้น รูปแบบของความยินยอมต้องกระทำเป็นหนังสือ (ชูพงศ์ กระแสร์, 2555)

อภิปรายผล

1. ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการประกันชีวิตตามหลักส่วนได้เสีย ปัจจุบันพบว่า การประกันชีวิตตามหลักส่วนได้เสียมีปัญหาและอุปสรรคต่อรูปแบบการดำรงชีวิตและสังคมยุคใหม่ ด้วยความจำกัดตามแนวคิดของหลักส่วนได้เสียของผู้เอาประกันภัยและผู้ถูกเอาประกันภัยที่ต้องมีส่วนได้เสียตามกฎหมาย และความตามของบุคคลนั้นต้องมีผลกระทบต่อ

ผู้เอาประกันภัยด้วย ทำให้มีสมาชิกในสังคมจำนวนมากที่เข้าสู่ระบบของการประกันชีวิตให้กันและกันไม่ได้ เช่น การมีคู่ชีวิตที่เป็นเพศเดียวกัน ซึ่งนับวันก็มีปริมาณเพิ่มมากยิ่งขึ้นในสังคมไทยและระดับโลก กักับการที่ชายหญิงมักจะอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยา แต่ไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย ทำให้บิดาไม่อาจทำประกันชีวิตให้แก่บุตรธิดาของตนเองได้

ตามกฎหมายผู้ที่ทำประกันชีวิตบุคคลอื่นได้นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่ตนนำไปทำสัญญาประกันชีวิตนั้นถึงขนาดมีส่วนได้เสียตามกฎหมายในชีวิตของบุคคลนั้นด้วย ซึ่งการตายของบุคคลนั้นจะมีผลกับผู้ทำประกันชีวิตให้ผู้นั้นได้รับผลกระทบกระเทือนต่อชีวิตความเป็นอยู่หรือเศรษฐกิจ ส่วนได้เสียในชีวิตของผู้อื่นอาจพิจารณาจากความสัมพันธ์ทางครอบครัว ในมิติของการบริหารจัดการในธุรกิจประกันชีวิต ก็ถูกตีกรอบจากข้อกำหนดตามมาตรา 863 ทำให้ไม่สามารถบริการขายประกันชีวิตและขยายฐานการตลาดเพิ่มขึ้นได้ ในขณะที่กฎหมายในต่างประเทศสามารถทำประกันชีวิตให้บุคคลอื่นได้โดยไม่ต้องพิจารณาจากหลักส่วนได้เสียที่ผูกมัดแต่เพียงหลักเดียวเหมือนกฎหมายไทย

2. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิตตามกฎหมายไทยถ้าทำประกันชีวิตโดยไม่มีส่วนได้เสีย สัญญาประกันชีวิตย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาตามมาตรา 863 กรณีศึกษาวิเคราะห์ประเทศประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหพันธรัฐมาเลเซีย พบว่าได้มีการนำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตระหว่างบุคคลมาใช้ทำให้สามารถทำประกันชีวิตบุคคลอื่นกันได้ด้วยวิธีการยินยอมในรูปแบบต่างๆ (ชูพงศ์ กระแสร์, 2555) โดยไม่มีปัญหาในการพนันขันต่อหรือการฆาตกรรมเพื่อต้องการเงินประกันชีวิต ด้วยเหตุผลที่ว่า หากมีการฆาตกรรมจากผู้รับประโยชน์ บริษัทประกันชีวิตสามารถปฏิเสธการชดใช้เงินตามจำนวนที่ตกลงกันได้ ประกอบกับระบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศเหล่านี้ได้พัฒนาการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้โอกาสเกิดการฆาตกรรมเพื่อเอาเงินประกัน ไม่เกิดขึ้น สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยก็มีข้อยกเว้นความรับผิดของผู้รับประกันชีวิต ในมาตรา 895 ดังนี้

“มาตรา 895 เมื่อใดจะต้องใช้จำนวนเงินในเหตุมรณะของบุคคลคนหนึ่งคนใด ท่านว่าผู้รับประกันภัยจำต้องใช้เงินนั้นในเมื่อมรณภัยอันนั้นเกิดขึ้น เว้นแต่

- (1) บุคคลผู้นั้นได้กระทำอัตวินิบาตด้วยใจสมัครภายในปีหนึ่งนับแต่วันทำสัญญา หรือ
- (2) บุคคลผู้นั้นถูกผู้รับประโยชน์ฆ่าตายโดยเจตนา

ในกรณีนี้ 2 นี้ ท่านว่าผู้รับประกันภัยจำต้องใช้เงินค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือให้แก่ทายาทของผู้นั้น”

กรณีนี้กฎหมายบัญญัติยกเว้นความรับผิดของผู้รับประกันไว้ เพราะมีวัตถุประสงค์จะป้องกันมิให้ทำประกันชีวิตเพื่อประสงค์จะเอาเงินประกันโดยผู้เอาประกันชีวิตตั้งใจจะฆ่าตัวตาย หวังให้ทายาทได้รับประโยชน์จากเงินประกัน กฎหมายจึงกำหนดเวลาไว้ 1 ปี โดยมองว่าถึงแม้ว่าจะมีบุคคลทำสัญญาประกันชีวิตแล้วคิดฆ่าตัวตายเพื่อให้ทายาทได้รับเงิน ผู้นั้นก็ต้องรอเป็นระยะเวลา 1 ปี เพื่อให้ผู้นั้นมีโอกาสไตร่ตรองซึ่งบุคคลนั้นน่าจะคิดและพิจารณาได้ กรณีผู้เอาประกันชีวิตถูกผู้รับประกันประโยชน์ฆ่าตายโดยเจตนา ผลตามมาตรา 863 นี้คือผู้รับประกันประโยชน์ได้รับเงินประกันชีวิตเลย โดยไม่ต้องดูเรื่องระยะเวลา 1 ปี เหมือนกรณีตาม (1)

เมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย เราใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิตมานานแล้วในเรื่องประกันภัย แสดงว่าประมวลกฎหมายแพ่งไทยได้รับอิทธิพลความคิดในเรื่องการประกันภัยมาจากแนวทางของระบบกฎหมาย Common law ก่อปรกับความคุ้นเคยต่อการใช้หลักส่วนได้เสียมีอยู่ในคำพิพากษา การบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ประชาชนและภาคธุรกิจเข้าใจค่อนข้างดี จากเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้ จึงควรคงหลักการมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิตไว้เช่นเดิม ตามมาตรา 863 เพียงแต่เพิ่ม มาตรา 863 วรรคสอง ให้สามารถใช้หลักความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรได้ในกรณีการประกันชีวิตบุคคลอื่น

3. นำเสนอต้นแบบการประกันชีวิตโดยไม่ใช้หลักส่วนได้เสีย เมื่อพิจารณาจากกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหพันธรัฐมาเลเซีย พบความแตกต่างของประเทศที่ศึกษา 2 ระบบกฎหมาย กล่าวคือ ในระบบประมวลกฎหมายจะไม่ใช้หลักการมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิตบุคคลอื่นเลย คงใช้แต่หลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นเท่านั้น แต่ระบบกฎหมายจารีตประเพณีที่ทำการศึกษาก็จะใช้หลักส่วนได้เสียร่วมกับหลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่น

ข้อดีของการใช้หลักความยินยอมในการประกันชีวิต เพียงหลักเดียวมีจุดเด่นคือกฎหมายใช้หลักการที่เป็นเอกภาพ ง่ายแก่การทำความเข้าใจและการปฏิบัติ ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย เช่นเดียวกับประเทศไทย แต่กลับพบบทบัญญัติในระบบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทย ไม่การนำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตมาบัญญัติไว้ พบแต่หลักความมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิต เพียงหลักเดียว ซึ่งเป็นหลักของการประกันชีวิตบุคคลอื่นดั้งเดิมของระบบกฎหมายจารีตประเพณีบัญญัติอยู่ในมาตรา 863 จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าเป็นอิทธิพลทางความคิดของผู้ร่างกฎหมายในช่วงของการทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีความรู้ความทางด้านกฎหมายทางฝั่งของระบบกฎหมายจารีตประเพณีนั่นเอง

สำหรับข้อดีของจะใช้หลักส่วนได้เสียในการประกันชีวิตร่วมกับหลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี ทำให้การประกันชีวิตผู้อื่นที่ผู้เอาประกันมีส่วนได้เสียสามารถทำประกันชีวิตได้โดยไม่ต้องขอหรือแสดงความยินยอมจากผู้ถูกเอาประกัน แต่ในการประกันชีวิตบุคคลอื่นที่ไม่มีส่วนได้เสียตามกฎหมายระหว่างกัน จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ถูกเอาประกันก่อน กรณีจะตรงกับแนวคิดในการระมัดระวังป้องกันการเอาการประกันชีวิตไปเป็นการพนันชั้นต่อ หรือก่ออันตรายจากการประกันชีวิตด้วยการฆาตกรรมเพื่อหวังเงินประกันชีวิต

องค์ความรู้ใหม่ องค์ความรู้ใหม่ องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาขยายข้อจำกัดในการทำสัญญาประกันชีวิตจากเดิมประเทศไทยยึดแต่เฉพาะหลักการมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิตเท่านั้น ซึ่งมีข้อจำกัดในการทำประกันชีวิตบุคคลอื่นที่ไม่อยู่ในขอบเขตของหลักการมีส่วนได้เสีย อันเป็นความต้องการของคนในสังคมและสภาพของสังคมปัจจุบัน และพบการใช้หลักความยินยอมในการประกันชีวิตในหลายประเทศ ซึ่งเมื่อนำมาใช้แล้วสามารถขยายฐานการรับประกันชีวิตได้มากขึ้น สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ ปรากฏตามแผนภาพแสดงองค์ความรู้ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงการขยายโอกาสของการทำประกันชีวิตตามกฎหมายด้วยหลักความยินยอม

นอกจากการขยายโอกาสในการทำประกันชีวิตของคนในสังคมได้มากยิ่งขึ้นแล้ว ยังส่งผลต่อธุรกิจการประกันชีวิตในประเทศไทยที่จะมีความเจริญเติบโตมากยิ่งขึ้นและการ

ให้บริการทางด้านการประกันชีวิตกับคนในสังคมได้มากขึ้น อันเป็นการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประกันชีวิตได้อย่างดี

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ปัญหาข้อจำกัดของกฎหมายไทยคือหลักส่วนใหญ่ได้เสียในการประกันชีวิตไม่ครอบคลุมถึงความต้องการในการบรรเทาความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการมรณะกรรมของบุคคลในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างที่พึงประสงค์ จึงจำเป็นต้องขยายโอกาสในการประกันชีวิตบุคคลอื่นให้มากขึ้น ซึ่งในต่างประเทศมีการนำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตมาใช้อย่างแพร่หลาย หลักความยินยอมในการประกันชีวิต เข้ามาเพิ่มทำให้บุคคลที่ไม่มีส่วนได้เสียตามกฎหมาย เช่น บุตรนอกกฎหมายของบิดา คู่ชีวิตเพศเดียวกัน เป็นต้น สามารถทำประกันชีวิตให้แก่นักและกันได้ แต่หลักการสำคัญคือ ต้องมีความยินยอม เพราะถ้าปราศจากความยินยอมแล้วก็อาจเกิดการแสวงหาประโยชน์จากการประกันชีวิตบุคคลอื่นในทางที่มีขอบได้

จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า ในการประกันชีวิตบุคคลอื่นมี 2 ลักษณะ คือ

1. ใช้หลักความยินยอมในการประกันชีวิต เพียงหลักเดียวโดยไม่ใช้หลักการมีส่วนได้เสียในการประกันชีวิต ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มักเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย Civil Law

2. ใช้หลักการมีส่วนได้เสียเหมือนกับที่กฎหมายแพ่งของไทย ตามมาตรา 863 โดยให้นำหลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นมาใช้ด้วย ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มักเป็นประเทศที่ใช้ระบบ Common Law

เมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย เราใช้หลักส่วนใหญ่ได้เสียในการประกันชีวิตมานานแล้วในเรื่องประกันภัย แสดงว่าประมวลกฎหมายแพ่งไทยได้รับอิทธิพลความคิดมาจากแนวทางของระบบกฎหมาย Common law กอปรกับความคุ้นเคยต่อการใช้หลักส่วนใหญ่ได้เสีย

3. ในการประกันชีวิตบุคคลอื่นตามกฎหมายประกันภัยไทยนั้น มีความจำเป็นต้องขยายฐานอันเป็นข้อจำกัดของหลักเกณฑ์การทำประกันชีวิตบุคคลอื่นให้กว้างขึ้น ซึ่งพบว่าประเทศที่ทำการศึกษาทั้งในระบบประมวลกฎหมายและระบบกฎหมายจารีตประเพณี ต่างก็ขยายเกณฑ์การทำประกันชีวิตบุคคลอื่นด้วยหลักความยินยอมในการประกันชีวิตบุคคลอื่นเหมือนกัน

ข้อเสนอแนะ เพื่อการพัฒนาการประกันชีวิตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ของประเทศไทยให้ทันสมัย และตอบสนองต่อความต้องการทางด้านการประกันชีวิตในปัจจุบัน จึงมีข้อเสนอแนะว่า ให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863 เพิ่มในวรรค 2 ความว่า

“มาตรา 863 อันสัญญาประกันภัยนั้น ถ้าผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในเหตุที่ประกันภัยไว้เช่นนั้นไซ้ ท่านว่าย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างหนึ่งอย่างใด”

เพิ่มวรรค 2 ความว่า

“กรณีการประกันชีวิตบุคคลอื่นนอกจากความตามวรรคหนึ่งแล้ว ถ้าผู้เอาประกันได้รับความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้ถูกเอาประกัน สัญญาประกันย่อมมีผลผูกพันคู่สัญญา”

เอกสารอ้างอิง

- จิตติ ดิงศภัทย์. (2539). กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชูพงศ์ กระแสร์. (2555). ความยินยอมในการทำสัญญาประกันชีวิต. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ธานี วรภัทร์. (2558). กฎหมายว่าด้วยประกันภัย. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- สิทธิโชค ศรีเจริญ. (2528). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการประกันภัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันประกันภัยไทย.
- Bobbyn, John F. (1981). Insurance Law. Minnesota. Minnesota USA: West Publishing.
- Colinvoux, Raoul. (1984). The Law of Insurance. London: Sweet&Maxwell, UK.
- Henry Campbell. (1979). Black's Law Dictionary. St.Paul Minn: West, USA.
- Ivarmy, ER Hardy. (1979). General Principle of Insurance Law. London: Butterworths, UK.
- Ivarmy, ER Hardy. (1983). Butterworths Insurance Law Handbook. London: Butterworths, UK.
- Parkington, Michael. (1975). MacGillivray&Parkington on Insurance Law. London: Sweet&Maxwell, UK.